

ELS ARTESANS DE LLEIDA (1680-1808)

Ramona Huguet i Huguet

Els estudis entorn l'estructura sòcio-profesional de la societat lleidatana del segle XVIII (1) són els que ens han permès i ens han servit de base per poder endinsar-nos en l'anàlisi social del grup artesanal de Lleida (2).

Davant el fet que del món agrari és del que tenim una millor coneixença, ens centrarem en l'estudi de la menestralia lleidatana, la qual esdevé el segon grup més nombrós de la població lleidatana, i el que confereix a la comunitat el tret de centre urbà.

Amb aquest treball pretenem contribuir al coneixement de la societat lleidatana del set-cents, proporcionant una visió general dels comportaments i de les actituds d'un sector destacat de la població. Així també, pretenem comprendre la seva evolució al llarg d'una època, el segle XVIII, d'importants transformacions a tots els nivells. Ens hem remuntat, però, a les darreres dècades del segle XVII quan s'inicien les precipitades transformacions i hem tancat el període d'anàlisi en el 1808 quan ens trobem amb una escomesa bèl·lica que ens obre les portes de l'era contemporània.

Calia delimitar, en principi, les professions a incloure en l'anàlisi, veure si els individus integrats presentaven una mateixa condició sòcio-econòmica i un similar comportament, per detectar, així, en quin lloc de l'escala social podien localitzar-se. Per això, havíem d'apropar-nos a la seva vida familiar, a l'entramat de relacions socials, a les bases materials i a les manifestacions religioses i culturals del grup. Les fonts notarials i, en concret, els capítols matrimonials, els testaments i els inventaris "post-mortem", són els que ens han permès l'estudi dels aspectes abans esmentats.

També pretenem veure en quina mesura el grup participà o es veié afavorit pel creixement que viu la ciutat en el set-cents, i si aquest creixement, verificat en el camp agrícola, afectà directament o indirecta el sector artesanal de la ciutat o només a alguns membres.

- 1.- M. A. Serrano, *Estructura socioprofesional de la ciudad de Lérida después de la guerra de Sucesión (1716-1758)*. Tesi de llicenciatura, Lleida, 1982. Ll.Pla, *L'estructura socioprofesional de Lleida (1793-1815)*. Tesi de llicenciatura, Lleida, 1986.
- 2.- La present comunicació és un resum de les conclusions a què arribàrem en la nostra tesi de llicenciatura. R. Huguet, *Els artesans de Lleida (1680-1808)*. Tesi de llicenciatura, Lleida, 1986.

En parlar de col·lectiu artesanal, ens referim a un grup eminentment urbà, no relacionat directament amb les activitats agràries i, per tant, s'inclouria dins el *sector secundari* del conjunt de les activitats productives. Els seus membres venen caracteritzats per l'exercici d'un *treball manual*: elaboren o tracten un producte o bé treballen o transformen una matèria. El treball manual, però, no exclou la comercialització, sinó que molts cops la implica. En general, els seus components són propietaris dels mitjans de producció (incloem els dependents els quals, en teoria, han d'accedir a aquesta propietat (3). A partir d'aquests primers trets definidors, ens endisarem en l'anàlisi del comportament del grup en altres nivells per veure l'homogeneïtat del conjunt.

De tot el col·lectiu estudiat, la major part dels individus i oficis responen a unes actituds i situacions similars, en sobresurt, però, una èlit amb una millor condició econòmica. Si més no, abans de parlar d'aquesta, passarem a exposar les generalitats del grup.

Com hem assenyalat, en relació a la resta de la població, els artesans de Lleida es constitueixen en el segon grup sòcio-professional quant a la seva importància numèrica, darrera el pes aclaparador que representen les activitats lligades al treball agrícola, a diferència d'altres indrets del Principat, definits sobretot en funció de la importància del seu artesanat.

El percentatge d'artesans a la Lleida del segle XVIII es mou entre un 20 i un 23%, en canvi "...la població activa de Lleida dedicada a l'agricultura és manté durant cent anys en un 60%" (4).

Les ocupacions que configuren aquest sector són *oficis tradicionals*, encarregats de satisfer les demandes bàsiques de la població i rodalies, on les activitats lligades a la pell i el calçat (especialment el calçat) i al tèxtil (sobretot sastres) predominen, mentre que molts oficis, a causa de la reduïda demanda que cobreixen compten amb pocs efectius. La manufactura, per tant, és pràcticament inexistent.

No es confirmen canvis significatius en la configuració d'aquest sector econòmic. Numèricament, el pes dels artesans es manté estable, malgrat l'augment poblacional de la ciutat, com a mínim al llarg del segle XVIII i primers anys del XIX. És probable que, al final del segle XVIII, el grup tingués un pes proporcional major, lligat a la reactivació de la indústria de la llana i de la seda; després, però, de la guerra de Successió, no es detecta cap revifalla. A tot estirar, apareixen uns oficis més especialitzats en relació a l'augment de la demanda, o bé creixen i s'afernen d'altres com els mestres d'obres que responen a les noves necessitats constructives.

Cal remarcar en la configuració del grup el destacar contingent de *persones immigrades* que s'integren, donant al col·lectiu una rellevant mobilitat geogràfica i una renovació important en les seves files (5).

D'altra part, la família esdevé un lloc de transcendental importància en la vida d'un artesà. La família i la solidaritat familiar són freqüents en tots els àmbits de les seves relacions. És per això, que un dels mecanismes d'integració social dels artesans immigrants, passa pel casament amb

3.- Algunes professions o oficis podien resultar d'entrada dubtoses a l'hora d'incloure'ls en l'estudi. Així comptarem amb els adroguers, malgrat l'alt grau de comercialització que comporta el seu ofici, perquè fabricaven productes alimentaris i es relacionaven directament amb els cerers. Els boticaris també els incloguèrem pel seu menor prestigi en relació a altres professions liberals (lletrats, metges, cirurgians), per les afinitats amb els adroguers i pel fet de fabricar productes farmacèutics.

4.- *L'estructura socioprofessional...*, p. 112.

5.- *Artisans immigrants*

Segons Capítols	Num. documents	Num. doc immigrants	% immigrants
matrimonials	488	214	43,85
Testaments	212	169	47,87

una donzella lleidatana i, si es pot, amb la filla d'un artesà, perquè llavors la integració és al mateix temps professional.

Donada la importància dels lligams familiars, passem a veure més concretament com es caracteritza la *família artesana*. Primerament, cal dir que la família d'un menestral és d'una *grandària reduïda*, amb una mitjana de 4,3 membres per unitat domèstica, seguint la tònica general de l'època i inserint-se pel seu volum en la classe mitjana de la ciutat (6).

Si entenem la família extensa com aquella que inclou altres persones endemés del nucli conjugal i els fills, el *tipus predominant de família és l'extensa*, malgrat els reduïts components, encara que *les nuclears són també importants* (aquestes representen el 42% del total i les extenses el 58). Aquest fet s'explica per integrar en el grup domèstic depenents, a més d'alguna persona emparentada i, molt de tant en tant, algun criat o mosso. Són resultats extrets del cens del 1718, posteriorment, hom endivina una tendència a ampliar-se el grup familiar per la reducció de la taxa de mortalitat. L'escàs nombre de fills (la ratio fills/matrimoni és de 2,28) fluctuable segons la conjuntura, explica igualment el volum reduït de la família, encara que l'edat d'arribada al matrimoni sigui primerenca, sobretot pel que fa a les dones (entre 1680 i 1808 el 97,89% de les dones i el 78,94% dels homes són menors de 25 anys quan es mariden). No hi ha doncs una relació directa entre l'edat primerenca de casar-se i una major natalitat, tal com remarcava R. García Cárcel en relació a la família espanyola (7).

La constitució d'una família comença amb el matrimoni. La societat catalana regula mitjançant els contractes matrimonials les bases materials per l'establiment de la nova llar, el règim dotal i les donacions universals reafirmades en la vigent institució de l'hereu universal, són els marcs legals en els quals es desenvolupen les *estratègies econòmiques familiars*. La donació universal és un element clau per preservar el patrimoni familiar que sempre es veurà millor assegurat si l'hereu segueix l'ofici del pare. Tanmateix, el patrimoni sofreix gravàmens (dotacions als germans deures vers els pares) que poden minorar-se amb el reduït nombre de germans o amb l'aportació dotal de la muller. De totes maneres, es preserven els mitjans de producció.

D'altra banda els fradistrens empenen estratègies distintes per tal d'establir-se el millor possible (assoliment del mestratge, casament amb pubilles o vídues etc.). Un mestre artesà pot considerar oportú l'ensenyament de l'ofici als seus fills segons per evitar les despeses de col·locació en altres tallers, encara que això estarà en funció de l'ampliació del ventall d'oficis existents a la ciutat. També hem de tenir present la possibilitat que un fill exerceixi la carrera religiosa.

Les escasses donacions no dirigides als fills contribueixen a la preservació del patrimoni familiar, alhora que la seva dispersió es controlada en les reserves exposades en les donacions dotals (si no hi ha fills el marit que rep el dot ha de retornar una part important del mateix). No es detecta tampoc una gran concentració de riquesa (aliances hereus - pubilles), se segueix per tant, una lògica de poca disgregació i d'escassa concentració de béns.

El matrimoni és una prova palpable de la consolidació de les *relacions socials*. L'endogàmia sòcio-professional és important, encara que es veu superada per les unions amb gent d'ocupacions diverses i, sobretot, amb persones provinents del món agrari (8). Hom detecta certa endogàmia

6.- Ricardo García Cárcel dona notícia del tamany de la família gironina i barcelonina pels segles XVIII i XIX, els límits es troben entre els 6,5 membres i els 3,49 individus. *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*. Barcelona, 1985, p. 205.R.

7.- García Cárcel, "Pautas de conducta de la familia española" a *Historia 16*. núm. 57, 1981, p.55.

8.- Un 47% de les aliances dels artesans es porten a terme amb donzelles de família menestral, un 52,9% dels artesans es mariden amb noies de famílies alienenes a la menestralia. D'aquests segon grup, les noies de família camperola representen el 84,6%. La resta de les aliances (el 19,9%) es porten a terme amb donzelles forànies.

de professions entre les ocupacions més nombroses i prestigioses. Per norma general, però, les aliances es porten a terme amb gent d'un nivell econòmic afí i, si algun cop es puja socialment, aquesta aliança només fa que confirmar un fet ja de temps latent i afecta a una minoria del col·lectiu. Les relacions socials, si més no, miren d'extendre's en el tracte quotidià, religiosos o persones d'un estatus social més elevat són freqüents de trobar-les com testimonis d'un acte legal.

Les vivendes del col·lectiu artesanal acostumen a estar força agrupades, a la parròquia de Sant Joan principalment i a la de Santa Magdalena secundàriament. Són zones d'important tràfec i circulació lligat al fet que molts cops es comercialitzen els productes. L'interès tanmateix pot ser tècnic, així els sectors dominants els de la pell i tèxtil tendeixen a distribuir-se en distintes concentracions (trams del carrer Major i Plaça de Sant Joan sobretot).

La vivenda d'un artesà ve caracteritzada per posseir en la mateixa un centre de producció i/o comercialització, normalment situat a la planta baixa de l'edifici. A la vora del centre de treball la vida familiar transcorre en un espai poc especialitzat per les seves funcions, tal com ja remarcava Pilar López Guallar pel cas barceloní: "En la vivienda artesanal el aumento del número de piezas no trae consigo una diversificación en cuanto funciones" (9). Semblantment, en la vivenda de l'espardenyer Isidre Oliver les estances estan poc especificades malgrat l'important nombre de peces que inclou: 23 habitacions, 17 de les quals són "quartos", "requartos", "alcoves" i una sala (10).

Són peces que cobreixen les necessitats principals del dormir i del menjar. Les estances més comunes són les cuines i algunes peces auxiliars com corrals i estables. D'altra banda, la vivenda té uns dimensions força reduïdes (entre cinc i sis peces principalment) i, per norma general, comprèn una planta baixa i un o dos pisos.

Pel que fa a la *vida econòmica* de la menestralia, hom pot caracteritzar el grup, primerament, per la importància del seu treball manual. Aquest és la base de la seva tasca i, per això, els mitjans de producció i les eines de treball es defineixen per la seva mediocritat. Sovint, però, juntament amb la pròpia producció es comercialitza el producte elaborat a partir d'un altre centre poc especialitzat en ambdues funcions, producció i comercialització, en major o menor grau, que hem anomenat taller/botiga.

El taller/botiga es defineix per l'escassa concentració de mà d'obra. En una gran part dels tallers devia treballar-hi el mestre sol (sobre un total de 488 capítols matrimonials, 131 corresponen a fadrins, és a dir, un 26,84%, auxiliat de vegades, per un fadrí o bé aprenent i possiblement per algun familiar que convisqueés sota el mateix sostre. Entre els oficis de més àmplia demanda és on la concentració devia ser més important, en especial, entre els espardenyers. Per una altra banda, la divisió tècnica del treball no és molt marcada i es dona més que res en el marc d'un mateix taller.

Són pocs els oficis que desenvolupin solament una part del procés productiu en què es pugui dividir la fabricació d'un producte, el cas més clar en aquest sentit el trobem dins el sector de la pell en la relació blanquers/sabaters. Contràriament, dins el sector tèxtil, a diferència per exemple del cas barceloní, els oficis són poc especialitzats (manquen cardadors, filadors, abaixadors, tintorers, paraires). Això fa suposar que el procés productiu s'integrava en un sol taller, que en depenia d'altres centres o que part de les tasques es feien en nuclis familiars. De totes maneres s'ha de tenir present la incidència de la producció tèxtil casolana, com a mínim entre les classes populars com els artesans.

9.- P. López Guallar, "vivienda y sociedad en Barcelona" a *Estudis històrics i documents dels arxius de Protocols*. núm. VIII, Barcelona, 1980, p. 320.

10.- A.H.P.L.L., María Hostalrich, llibre núm. 661, fol. 327-336v.1805.

Al llarg dels anys, però, creix l'especialització dels oficis al ritme del creixement de la població, amb l'atenuant que un mateix individu tot portar a terme tasques afins (sastres/calçeters, xocolaters/semolers, per exemple).

Aquesta modestia tant en el capital com en el treball fa comprensible que s'acudís sovint a unes fonts d'ingressos complementàries. A part de combinar tasques artesanals similars o incidir en la comercialització, el recurs complementari més usual era la terra, en una ciutat caracteritzada pel seu creixement agrari. Les tasques del camp eren també habituals entre els artesans de la ciutat de Santiago de Compostela: "...el trabajo agrícola, con mayor o menor grado, era, sin duda, en muchos casos, un complemento de su actividad principal" (11). Gran part dels menestrals són propietaris de terres, encara que en posseeixin poca quantitat. Només una minoria sobrepassa els 11 jornals i, la majoria, en concret el 52,3% no supera els cinc jornals. Per aquest motiu, cal pensar que el seu producte podia destinar-se al consum familiar, fent perceptible l'anomenat autoconsum en la cria d'animals domèstics i en la producció tèxtil. La naturalesa comercial d'algun producte (concretament el vi) fa suposar que s'aprofitaven al màxim les possibilitats del terreny i que en anys de bona collita es pogués obtenir un nou complement als ingressos.

La participació en altres tipus de rendes (immobles, censals, arrendaments públics) és bastant puntual. La propietat immoble és vista més que res com un bé de consum, car la major part del grup té la vivenda en propietat. Es detecta presència menestral entre els arrendataris públics, però en aquest cas afecta sobretot als espadenyers i a unes poques famílies.

La naturalesa dels ingressos es reflecteix en els nivells de riquesa manifestos en el grup, a través de les cotitzacions al Cadastre, per la seva capacitat de dotar els fills, per l'atresorament de béns valuosos i, a través del consum, dels nivells de vida material (12). Aquests indicadors ens dibuixen el perfil d'un grup que s'inclouria entre la classe mitjana de la ciutat i sembla que al llarg dels anys veuria minvar el seu poder adquisitiu i el seu nivell de riquesa. S'inclourien entre els grups de rendes discretes de la ciutat i seguint la tònica del conjunt poblacional, les rendes semblen baixar des del 1716 fins als primers anys del segle XIX. Els diners atorgats en dots, sempre es mouen pel general entre les 100 i 500 lliures, encara que pels darrers anys del set-cents les xifres absolutes pugen. S'ha de tenir present que la inflació en aquests anys és evident, fet que ratifica la minva del poder adquisitiu. És freqüent trobar en les vivendes, petites quantitats d'argent atresorades, quantitats que també minvaran en el segle XVIII respecte el XVII, malgrat que als darrers anys estudiats es detecta una alça lleugera (13).

La mateixa tendència i situació es ratifica a partir dels nivells de vida material. Els artesans gaudeixen d'uns nivells intermitjos i humils, tal com demostrà Mercedes Santiveri per la segona meitat del XVII. En el set-cents, però, devallarà el seu poder de consum, sobretot en les dècades centrals de segle. Als darrers anys torna a pujar el nivell, semblant al que succeïa amb els possessors d'argent, es veu una certa polarització en el grup, hi ha més alts nivells que en el sis-cents i també

- 11.- E. Martínez Rodríguez, "El artesanado urbano de una ciudad tradicional: Santiago de Compostela a mediados del siglo XVIII" a *Actas del II Coloquio de Metodología Histórica Aplicada*. Santiago de Compostela, 1984, vol. I, p. 147.
- 12.- Per l'anàlisi dels nivells de vida material hem partit de la metodologia elaborada per Lluís Castañeda i Mercedes Santiveri, en les seves respectives tesis de llicenciatura: *Niveles de vida material en Barcelona a finales del siglo XVIII*. Bellaterra, 1984, i *Niveles de vida material en la sociedad leonesa del siglo XVII (1644-1700)*. Lleida, 1985.
- 13.- Entre 1680 i 1725 el 44% dels propietaris d'argent no superen les 10 onces, el 12% supera les 40. Entre 1716 i 1770 són el 70% els que no superen les 10 onces i el 28,5% supera les 40. De 1776 a 1808 el 70% no supera les 10 onces i el 20% les 40. En el primer període són propietaris el 86,2% dels artesans, en el segon el 38,8% i en el darrer el 50% dels mateixos.

nivells més reduïts, encara que el gruix de la població es trobi entre els nivells mitjans (14). Per tant, el creixement no afavorí en alt grau al sector artesanal o només a una minoria del grup.

Després d'haver vist les característiques principals de la família artesana així com diverses facetes de la seva vida econòmica, ens endinsarem a continuació en el seu *món religiós i cultural*. La religió envolta contínuament la vida d'un menestral. Aquest fet queda palès en l'acte testamentari que reflecteix un continuat sentiment d'inseguretat i temor *davant la propera arribada de la mort*. Una quantitat considerable de diners es destina a la celebració de misses (i algun cop de fundacions) ben concretades i distribuïdes en diferents esglésies i altars, assegurant-se d'aquesta manera major nombre d'intercessors.

Si bé la mitjana de misses per individu minva en el segle XVIII en relació al sis-cents, i cada cop més els llocs de celebracions es deixen en mans dels marmessors, no per això davalla la inquietud religiosa, ni la pietat barroca. Aquesta afirmació es base en tres raons fonamentals.

Com s'ha demostrat també en altres estudis, la quantitat de misses a celebrar es relaciona amb la capacitat econòmica (15) i, com hem vist, aquesta minva i, per tant, és lògic que es redueixin els diners destinats a celebracions. Per una altra banda, la confiança creixent en els marmessors pot interpretar-se com una tendència a viure més íntimament el fet religiós dins el marc familiar, sense que això impliqui que no es portin a terme disposicions semblants a les d'abans. I en darrer lloc, hem de dir que cada cop queden més ben estipulades les cerimònies mortuòries, fet que es relaciona amb un canvi de preferència del lloc a ésser sepultat el cos. En un principi, el lloc habitual d'enterrament és la parròquia i en el vas familiar. A mesura que avancen els anys es prefereix ésser enterrat en lloc conventual, encara que el funeral se celebri a la pròpia parròquia. Això suposa l'existència d'un seguici fúnebre que acompanyi el cos des de la parròquia al convent, presidit generalment per una confraria o comunitat religiosa.

Aquesta preferència té unes implicacions socials importants, s'imita el tipus de comportament propi en principi, de les élites ciutadanes. Així doncs, el barroquisme religiós és present al llarg dels anys estudiants. La imatge de la mort i el contingut religiós del testament és semblant al que manifesta dins el mateix col·lectiu en altres indrets del Principat, en concret en el cas mataroní (16). Tanmateix, hem de remarcar algunes particularitats en els hàbits i costums religiosos lleidatans. Les quantitats de misses són molt més elevades en el cas lleidatà que en el mataroní, tot i que els nivells de riquesa semblen ésser més reduïts en el primer cas. Els menestrals mataronins no superen en les seves demandes les 60 misses, mentre que a Lleida la mitjana de misses per individu és de 172 (17). Pel que fa als costums d'enterrament, si bé en ambdós casos predomina la predilecció per la parròquia, a Mataró la tendència a finals de segle és inversa, car es prefereix reposar en un recinte parroquial més que en un convent.

14.- *Nivells de vida material: evolució cronològica en percentatges*

	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3	Nivell 4
1680-1725	17,0 %	27,58 %	48,20 %	6,8 %
1746-1770	38,8 %	33,3 %	11,11 %	16,6 %
1776-1808	30,0 %	10 %	40,00 %	20,0 %
TOTAL	26,8 %	23,8 %	35,80 %	13,4 %

15.- R. García Cárcel, *Historia de Cataluña...*, p. 213.

16.- O. López, *La mort a Mataró: 1690-1800*. Tesi de llicenciatura, Barcelona, 1985.

17.- O. López, *La mort...*, p. 134

Lleida. misses per individu

1680-1700	208
1706-1725	144
1736-1770	162,75
1796-1808	174
Total	172,1

Es pot comprendre el que acabem d'exposar per la pervivència a Lleida d'un model ritual més antic? S'explicaria per una major pressió de les institucions eclesiàstiques o per un fort contingut religiós de les agrupacions de menestrals? Són només hipòtesis que poden ajudar-nos a comprendre el fet, si més no, els comportaments estan en relació no solament amb les condicions socio-econòmiques del grup sinó també amb l'estructuració i condició d'una ciutat.

El sentiment religiós es materialitza igualment en els objectes artístics que trobem a les vivendes (quadres i imatges fonamentalment). En aquest sentit sembla haver-hi un descens en la quantitat de propietaris i en la quantitat d'aquests objectes inclosos en l'habitaclle. Si bé s'ha de relacionar amb el descens dels nivells de riquesa, podria interpretar-se igualment, com una relaxació de la visualització del sentiment religiós.

Com a darrera faceta de la vida d'un menestral ens aproparem al seu *món cultural*, força limitat i lluny de l'esperit il·lustrat de l'època. Els progressos són però importants en la segona meitat del segle XVIII en el camp de l'alfabetització. Les signatures dels documents ens han permès fer aquesta afirmació, fet que es comprén dins els avenços manifestats en el camp cultural en el segle XVIII i a la difusió de l'alfabetització cap a les classes mitjanes. Entre els homes es passa d'haver-hi un 50% d'alfabets fins un 84,7% semblantment al cas mataroní (18). En el cas de les dones però l'augment és poc perceptible.

Els progressos no es palesen, si més no, en una lectura constant, les biblioteques són pràcticament inexistents i els pocs llibres que trobem responen a un interès pràctic (per l'exercici de l'ofici) o bé a unes devocions concretes, fruit de la tasca adoctrinadora de l'església contrarreformista.

Aquests serien els trets principals que definirien la vida d'un artesà lleidatà de l'Antic Règim. Del conjunt en sobresurt una *elit* pel distint comportament i condició. Ressorgirà l'anomenda èlit per un major volum del grup familiar (més de cinc membres), lligat a la superior freqüència de domèstics, a la més gran concentració de depenents i a un més gran nombre de fills. Les aliances matrimonials es caracteritzaran per dirigir-se més sovint cap els sectors professionals més prestigiosos (comerciants, lletrats) o cap el mateix grup professional, lligat a la seva millor condició econòmica. D'altra part el seu lloc de residència serà més ampli, amb més nombre de peces i algun cop amb habitacles més especialitzats, sobretot en els centres de treball. El fet de cotitzar l'impost del ganancial traduirà la rellevància del seu negoci, concretament en l'aspecte comercial. Esdevindran igualment grans o importants propietaris en terres, de béns immobles o assidus arrendataris, participant en un tipus d'inversions segures, conservadors i prestigioses, que algun cop poden proporcionar alguna acumulació de capital, a la vora de les classes enlairades de la societat lleidatana.

Són en definitiva els que compten amb uns ingressos i nivells de riquesa importants, perquè es trobaran entre els més alts cotitzadors del Cadastre, entre els que atorguen dots més enlairats o bé atresoren més valors, i entre els que tenen un nivell de vida material més alt. Tot això, els permetrà superar la mitjana de misses sol·licitades, demanar fundacions o ésser sepultats amb més solemnitat en un lloc conventual abans que la resta del col·lectiu. També seran els que es podran permetre tenir més objectes artístics i religiosos i els que accediran amb més facilitat a la cultura o primerament a l'alfabetització.

18.- Segons M. Ventura, a Mataró es passa d'un 57,1% a un 84,7% de menestrals alfabets durant la segona meitat del segle XVIII. Vegis *Lletrats i lletres en una ciutat de la Catalunya Moderna* Tesi de Llicenciatura, Barcelona, 1986, p. 128.

19.- T. Passola, *Clases sociales y gobierno municipal en Lérida en el siglo XVII*. Tesi de Llicenciatura, Lleida, 1985.

Entre aquesta minoria, els individus que sobresurten amb més assiduitat són membres de les corporacions d'adroguers i boticaris, algun o varis dels seus components són presents en gairebé tots els aspectes que acabem d'esmentar. En relació a la resta de les corporacions, es tracta més que res de personatges concrets pertanyents a oficis nombrosos i secundàriament a altres més minoritaris. Si més no, entre els espartenyers han sobresortit bastants individus. Aquesta situació podria estar relacionada amb el control per part d'alguns espartenyers de tot el procés productiu del seu producte.

Els components de l'élite, apart del seu treball manual, han buscat altres recursos complementaris que se centren bàsicament en el comerç, estès sobretot a altres productes endemés del propi (adroguers, boticaris) i a les inversions en propietats agràries, en una ciutat on les millores i el creixement econòmic en el camp de l'agricultura són evidents. Fins i tot, podem trobar individus amb els dos tipus de recursos, un aspecte per tant, no exclou l'altre, sinó que molts cops es complementen, reflexant així un interès per inversions conservadores. Aquests recursos complementaris serviren al mateix temps per millorar la condició social de l'individu, deixant en un segon pla el treball manual i les seves implicacions que pressuposa en una societat pre-industrial, considerat com una tasca vil.

Davant l'assiduitat en què membres de les corporacions d'adroguers i boticaris presenten una condició diferent a la resta del grup, caldria excloure'ls del conjunt artesanal? En aquest sentit compten tant amb arguments a favor o en contra. Es tracta de corporacions amb major prestigi a l'estar constituïdes en col·legis. Toni Passola en el seu estudi entorn el govern municipal de Lleida del sis-cents ha posat de manifest com boticaris, i a partir del 1648 els adroguers, s'elegeixen entre els membres de la mà mitjana junt amb notaris, mercaders, cirurgians i batxillers (19). Per un altre cantó, malgrat els seus nombrosos recursos, no trobem entre els membres d'ambdós oficis una dignificació social palesa en la consecució del títol de ciutadà honorat a cavaller, com de vegades assoleixen lletrats, notaris i metges. Això vora el fet d'exercir encara algun tipus de treball manual els allunya de la situació de les classes enlairades. Possiblement es tracta d'uns individus amb una situació fluctuant, amb una clara tendència però a pujar socialment i econòmic.

Els membres de les esmentades corporacions juntament amb d'altres artesans destacats són una prova palpable de les possibilitats d'ascens i mobilitat social dins la societat estamental. Fins i tot, podríem classificar-los de membres d'una incipient burgesia que sorgeix de les files de l'artesanat i es beneficia del creixement que es viu a nivell general en el segle XVIII.

Ens manca conèixer una altra faceta del comportament del grup, ens referim a les formes de les seves manifestacions col·lectives, és a dir, a les agrupacions en gremis i confraries, i també les probables actuacions polítiques. Si més no, podem arribar a tenir una imatge aproximada de la vida dels artesans lleidatans de l'Antic Règim. Un grup que pertany a la classe mitjana de la ciutat, que ha viscut de lluny les transformacions sofertes per la seva població en el decurs del set-cents. És probable que, a finals del segle XVII, el grup hagués tingut una condició relativa millor, que es truncà des de l'arribada del conflicte bèl·lic dels primers anys del segle XVIII. Les esmentades transformacions no han modificat gaire el seu estil de vida, sinó que més aviat s'han vist perjudicats per les noves circumstàncies. Els beneficis doncs del creixement han afavorit solament a una minoria.